

Arkivsak: 21/00454-35

Saksdokumenter:

Kirkelig fellesråd i Oslo sin søknad 20.06.2023
Illustrasjoner til søknaden fra fellesråden
Riksantikvarens anbefaling til biskopen 17.08.2023
Oslo biskops vedtak 14.09.2023
Riksantikvarens klage 26.10.2023
Foto 1 (26.01.2021)
Foto 2 (26.01.2021)
Foto 3 (26.01.2021)
Foto 4 (26.01.2021)
Foto 5 (26.01.2021)
Foto 6 (26.01.2021)
Foto 7 (26.01.2021)
Foto 8 (26.01.2021)
Foto 9 (26.01.2021)

Uraniensborg kirke – klage fra Riksantikvaren på Oslo biskops vedtak om å godkjenne endringer i utvendig trapp- og rampeløsning

Sammendrag

Uraniensborg kirke er bygget i 1886 og er listeført av Riksantikvaren som kulturhistorisk verdifull i henhold til forskrift om forvaltning av kulturhistorisk verdifulle kirker (kirkebyggforskriften). Kirkebyggforskriftens bestemmelser om saksbehandling ved blant annet tiltak ut over vanlig vedlikehold skal følges for Uraniensborg kirke. Disse reglene er supplert av bestemmelser i kirkeordningen, der biskopen er utpekt som kirkelig godkjenningsmyndighet for slike tiltak. Biskopen kan ikke treffe vedtak uten at saken er forelagt Riksantikvaren for uttalelse. *Formålet* med forskriftens godkjenningsordninger har vært å etablere en ordning som muliggjør at Riksantikvaren kan uttale seg om de kulturminnefaglige spørsmålene knyttet til planlagte tiltak på en listeført kirke. Slik skal Riksantikvaren innenfor sitt fagområde bistå og opplyse biskopen.

Denne saken gjelder Riksantikvarens klage på Oslo biskops vedtak fra september 2023 om godkjenning av endringer i utvendig trapp- og rampeløsning på Uraniensborg kirke i Oslo. Klagesaken er en følge av at Uraniensborg sokn i 2020 utførte tiltak med trapp- og rampeløsningen ved kirkens hovedinngang, der tiltakene

i vesentlig grad avvek fra den godkjenningen biskopen hadde gitt i desember 2018. Den foreliggende søknaden fra soknet ved fellesrådet som biskopens vedtak knytter seg til, tar utgangspunkt i de arbeidene som allerede er utført, og som avviker fra 2018-godkjenningen. De aktuelle endringstiltakene det søkes godkjenning for, er innholdsmessig sett *utbedrings- eller rettetiltak*, men uten at hensikten er å realisere godkjenningen fra 2018. Fra før har Oslo biskop avslått en søknad fra soknet om godkjenning i sin helhet av de ferdigstilte arbeidene.

Biskopen har godkjent fellesrådets søknad om utbedringer, men uten å følge Riksantikvarens anbefalinger. Dette er bakgrunnen for klagen fra Riksantikvaren. Riksantikvaren har altså påklaget biskopens vedtak om ikke å innarbeide i sitt godkjenningsvedtak de *ytterligere endringstiltakene* – i form av utbedringer på de utførte arbeidene – som Riksantikvaren anbefalte biskopen å stille som vilkår for en godkjenning.

Biskopens vedtak har sitt rettslige grunnlag i kirkebyggforskriften sammenholdt med kirkeordningen. Det følger av forarbeidene til kirkebyggforskriften at det skal *gode grunner til for å fravike anbefalinger som søker å ivareta de listeførte kirkene som kulturminner*. Det er på det rene at Riksantikvarens anbefalinger overfor biskopen i denne saken – slik de er gjentatt i klagen til Kirkerådet – nettopp er anbefalinger som søker å ivareta Uranienborg kirke som kulturminne.

Kirkerådet kan ikke se at biskopen i sitt vedtak har gitt noen gode grunner til ikke også å vektlegge Riksantikvarens anbefalinger. Det heter bare at biskopen har vurdert Riksantikvarens forslag om ytterligere tiltak, og at hun etter en samlet vurdering av sakens forløp og situasjonen i dag, ikke vil pålegge ytterligere tiltak.

Kirkerådet deler Riksantikvarens kulturminnefaglige vurderinger og begrunnelsene for disse. Kirkerådet mener Riksantikvarens anbefalinger i langt større grad enn biskopens vedtak er egnet til å ivareta og beholde denne kirkens kulturminneverdier. De ytterligere endringstiltakene som Riksantikvaren har anmodet om i sin klage, vil dempe det uheldige inntrykket av kontrast til kirkens grunnmur og trapp som den utførte betongløsningen i dag gir. Kirkerådet mener et supplerende materialvalg i stein – slik Riksantikvaren har foreslått på de vertikale flatene og foran inngangsdøren – vil gi et klarere inntrykk av sammenheng.

Kirkerådet tar Riksantikvarens klage til følge og treffer eget vedtak i saken om hvilke tiltak soknet plikter å utføre, herunder om gjennomføringen av disse.

Forslag til vedtak

Kirkerådet anbefales å treffe slikt vedtak:

I

Riksantikvarens klage på Oslo biskops vedtak 14. september 2023 om godkjenning av endringer i utvendig trapp- og rampeløsning for Uranienborg kirke tas til følge.

Ut over tiltak nr. 1 til 3 nedenfor – slik de fremgår av søknad 20. juni 2023 fra kirkelig fellesråd i Oslo og som Oslo biskop har godkjent – skal fellesrådet gjennomføre også de øvrige endringstiltakene som Riksantikvaren har anbefalt, og som klagen omfatter.

Tiltak nr. 4 nedenfor endres sammenliknet med biskopens godkjenning av søknaden, slik at det i de to hullene ikke skal benyttes innfarget betong, men granittblokker – i tråd med beskrivelsen i ett av fotografiene som fulgte søknaden fra fellesrådet.

Det presiseres i tiltak nr. 5 nedenfor at også opptrinnet i øverste trappetrinn skal bestå av granitt av den samme typen som er brukt på reposit, og granitten skal monteres slik at inntrinnets dybde beholdes.

II

Følgende tiltak på trapp- og rampeløsningen skal utføres:

1. De to betongblokkene (meglerne) på hver side av trappen skal fjernes og erstattes med to betydelig lavere granittblokker av tilsvarende granitt som steinen i trappen.

Rekkverk gjenbrukes og settes mot innvendig langside av hver granittblokk og festes med to jernstolper på hver side ned i trappetrinn.

2. De to betongblokkene på hver side av inngangen fjernes i sin helhet ved å skjære blokkene 5 cm under dagens terreng.

Eksisterende rekkverk fra rampen forlenges inn mot inngangen og med en ekstra stolpe noe ut fra veggen.

3. I hele trappen skal skader og sprekker i eksisterende trappetrinn utbedres, og fuger i hele trappen gjennomgås og spekkes.
4. På hver side av trappen skal hull under andre trappetrinn nedenfra fylles med granittblokk av samme type som eksisterende granitt.
5. Toppreset på rampen og øverste trinn i trappen skal pigges dypt nok til at granitt av god kvalitet kan legges på dette arealet.

Også opptrinnet i øverste trappetrinn skal bestå av granitt av den samme typen som brukes på reposit og slik at inntrinnets dybde beholdes.

6. De vertikale flatene på rampene og på soklene foran rampene på hver side skal påføres granitt i hele skiver av god tykkelse.

Av sikkerhetsmessige grunner skal kledningen på rampeløpenes vanger monteres med overkant noen centimeter høyere enn gangbanen.

III

Arbeidene skal utføres i samsvar med arbeidstegninger som utarbeides med utgangspunkt i søknaden og dette vedtaket. Arbeidstegningene og materialprøver for valgt type granitt skal forelegges Riksantikvaren for uttalelse.

IV

Gjennomføringen av tiltakene i vedtakets pkt. II skal utføres samlet, og arbeidene med utføringen skal påbegynnes innen 1. april 2026.

Saksorientering

I Innledning med sakens bakgrunn

Uranienborg kirke – kort om den rettslige plasseringen av saken

Uranienborg kirke i Oslo er eid av Uranienborg sokn. Soknet har én kirke. Kirken er bygget i 1886 etter tegninger av arkitekt Balthazar Conrad Lange. Riksantikvaren har listeført kirken som kulturhistorisk verdifull i henhold til forskrift om forvaltning av kulturhistorisk verdifulle kirker (kirkebyggforskriften).

Kirkebyggforskriftens bestemmelser om saksbehandling ved blant annet tiltak ut over vanlig vedlikehold skal følges for Uranienborg kirke. Disse reglene er supplert av bestemmelser i kirkeordningen, her kirkeordningen § 23 sjette ledd. Det er biskopen som er godkjenningsmyndighet for slike tiltak, men biskopen kan ikke treffe vedtak uten at saken er forelagt Riksantikvaren for uttalelse, jf. forskriftens § 4 tredje avsnitt. I henhold til overgangsbestemmelser etter en endring i kirkeordningen 11. april 2024, der Den norske kirkes klagenemnd har overtatt som klageinstans, er Kirkerådet klagemyndighet i denne konkrete saken. Det er på det rene at et tiltak med ny trapp- og rampeløsning er søknadspliktig etter det kirkelige regelverket.

Kirkebyggforskriften er gitt i medhold av trossamfunnsloven, og den suppleres av kirkeordningen. Tiltak som er *utført uten kirkelig* godkjenning der dette er nødvendig etter forskriften, er ulovlige. Slike tiltak kan derfor – i den grad det er fysisk mulig – kreves tilbakeført, eventuelt tilbakeført med henblikk på en endring i tråd med innholdet i en godkjenning som fra før er gitt.

Klagesakens tema – fellesrådets søknad og biskopens vedtak – kort om forholdet til plan- og bygningsmyndighetene

Som det vil fremgå nedenfor, har den foreliggende klagesaken en lang forhistorie. Den er direkte foranlediget av at Uranienborg sokn senhøstes 2020 utførte tiltak med trapp- og rampeløsningen ved kirkens hovedinngang, der tiltakene i vesentlig grad avvek fra den godkjenningen biskopen hadde gitt i desember 2018.

I oktober 2021 avsto Oslo biskop en søknad fra soknet – da fra menighetsrådet – om godkjenning *i sin helhet* av de ferdigstilte arbeidene. I sitt vedtak ba biskopen om «en ny søknad i tråd med den godkjente planen fra 2018». Slik arbeidene i dag fremstår, mangler de godkjenning etter det kirkelige regelverket.

Det vedtaket av biskopen som er påklaget av Riksantikvaren, knytter seg til fellesrådets søknad fra juni 2023 – den tredje søknaden knyttet til tiltaket. Søknaden er presentert som en «søknad om biskopens godkjenning av endringer i utvendig trapp- og rampeløsning». Med «løsning» i ordet trapp- og rampeløsning er det da siktet til *den faktisk utførte løsningen*. Søknaden omhandler altså endringer av *denne* løsningen. I sitt vedtak omtaler biskopen tiltaket som «omsøkte tiltak om endret utførelse av rampen».

Den foreliggende søknaden som biskopens vedtak knytter seg til, tar med andre ord *utgangspunkt i de arbeidene som allerede er utført*, og som i vesentlig grad avviker fra den godkjenningen biskopen hadde gitt. Når det som gjengitt ovenfor er tale om *endringer og endret utførelse*, er det i realiteten tale om *utbedringer*, slik Riksantikvaren omtaler det som i sin uttalelse fra august i fjor.

De aktuelle endringstiltakene det søkes godkjenning av, er med andre ord innholdsmessig sett *utbedrings- eller rettetiltak*, men uten at hensikten er å realisere godkjenningen fra 2018. Fra før har som nevnt biskopen avslått en søknad om å godkjenne de faktisk utførte arbeidene. Hensikten med søknaden er altså å få tillatelse til *en annen løsning* enn den biskopen med Riksantikvarens anbefaling godkjente i 2018.

Ved vedtak fra september 2023 godkjente biskopen fellesrådets søknad om slike utbedringer, delvis uten å følge Riksantikvarens anbefalinger. Dette er bakgrunnen for klagen fra Riksantikvaren. Riksantikvaren har påklaget biskopens vedtak om ikke å innarbeide i sitt godkjenningsvedtak de *ytterligere endringstiltakene* – i form av utbedringer på de utførte arbeidene – som Riksantikvaren anbefalte biskopen å stille som vilkår for en godkjenning.

Klagesaken for Kirkerådet handler med andre ord om *det nærmere innholdet i eller vilkårene for* en etterskuddsvis godkjenning av allerede utførte arbeider, til

erstatning for vedtaket fra 2018. Som vist nedenfor i pkt. V, velger Kirkerådet å treffe eget vedtak i saken, til erstatning for biskopens vedtak.

Uten at de materielle reglene er sammenfallende, er tiltaket med ny trapp- og rampeløsning også søknadspliktig etter plan- og bygningsloven. Plan- og bygningsetaten i Oslo kommune mener de faktisk utførte arbeidene ikke er i strid med godkjenningen etaten har gitt, og etaten har utstedt ferdigattest for tiltaket. Dette er uten betydning for saken etter det kirkelige regelverket. Det samme gjelder for det forholdet at etaten mener den foreliggende søknaden om endring av de faktisk utførte tiltakene, ikke vil utgjøre søknadspliktige endringer, og derfor ikke vil kreve ny søknad hos dem.

II Nærmere om klagesakens forhistorie – de foregående søknadsprosessene

Godkjenningen fra desember 2018

Tiltaket med universelt utformet trapp- og rampeløsning foran hovedinngangen til Uranienborg kirke er del av et større prosjekt – der også universelt utformet atkomst til kor og krypt i kirken inngår. Denne klagesaken omhandler kun atkomsten til kirkerommet, via hovedinngangen. Omtalen nedenfor av «saken» har denne avgrensningen.

Etter en lengre prosess med flere runder med revisjoner av den nærmere utformingen og med stor vekt på konkret detaljering, herunder ikke minst om materialbruk, fattet Oslo biskop vedtak i saken 19. desember 2018. Vedtaket bygget på «søknad av 10.10.18 og 28.11.18».

Basert på anmodning fra biskopen av 8. oktober 2018 og på materiale oversendt 26. november ga Riksantikvaren ved uttalelse 28. november 2018 sin tilslutning til søknaden. Riksantikvaren påpekte blant annet følgende:

Riksantikvaren anser det som viktig at også kulturminnene kan oppleves av alle på så likt plan som mulig, så lenge dette kan utføres på en måte hvor kulturminneverdier ikke går tapt. Etter mange runder med revisjoner er vår oppfatning at vi nå har landet på gode løsninger. *Rampene ved kirkens*

hovedinngang skal bygges i kvalitetsmaterialer tilsvarende eksisterende.

Dagens trapp bevares og gjenbrukes (kursivert her).

I sin godkjenning siterte og vektla biskopen denne uttalelsen.

Utførte arbeider i 2020, med påvisning av omfattende avvik fra godkjent løsning

For ordens skyld skal det bemerkes at etter den tidligere kirkeloven § 18 første avsnitt – se nå kirkeordningen § 20 første avsnitt – er det kirkelig fellesråd som skal forvalte kirkebyggene i kommunen. Det omfatter også tiltaksansvar på kirkene – både i form av selv å sende inn søknader og det påfølgende ansvaret knyttet til gjennomføringen av et godkjent tiltak. Verken etter kirkeloven eller kirkeordningen er det en *alminnelig* adgang for fellesrådet til å overføre oppgaver til menighetsrådet, kun enkelte konkret angitte oppgaver på arbeidsgiverfeltet. Menighetsrådet derimot kan overlate oppgaver til fellesrådet, jf. nå kirkeordningen § 17 siste avsnitt.

Etter arbeider utført senhøstes 2020, i *menighetsrådets* regi basert på fullmakt fra kirkevergen, ble det påvist at utføringen av tiltaket på vesentlige punkter avvek fra den godkjenningen biskopen hadde gitt. Riksantikvaren hadde mottatt bekymringsmeldinger om dette og foretatt en befaringsreise. I e-post 1. desember 2020 til Oslo biskop skriver Riksantikvaren blant annet:

Rampen ved hovedinngang er også langt på vei ferdigstilt, men i den forbindelse har både vi og Byantikvaren fått bekymringsmeldinger fra folk i menigheten som har reagert på utførelsen av rampen. Vi har i ettertid vært og observert at oppbyggingen avviker fra godkjent konstruksjon både i utforming og materialbruk.

Sent i 2018 sendte vi vår vurdering av tiltaket til [biskopen] med anbefaling om godkjenning (...) *Vår vurdering var basert på en oppbygging av tiltaket i granitt som i kirkens grunnmur og eksisterende trapp som skulle gjenbrukes sammen med nye ramper, storgatestein på rampenes skrå flater, nye håndløpere formet etter eksisterende m.v. som spesifisert i tegningsgrunnlaget. Av ukjente grunner er det hele nå utført i plasstøpt betong og med delvis ny utforming. Vi har fått det bekreftet av arkitekten at dette er det endelige uttrykket (med små unntak).*

Prosesen knyttet til trinnfri inngang til kirken og utbygging av kjeller var svært omfattende og gikk over flere år. Den innebar mange befaringer og vurderinger av oversendt tegningsmateriale og høy grad av involvering fra både vår og Byantikvarens side. Vi ba blant annet om tegninger som på en oversiktlig måte ga en beskrivelse av materialer og utførelse for rampen for å ha godt nok grunnlag for en vurdering av et tiltaket (se vedlagte tegninger). Vi vurderer det derfor som svært uheldig at *tiltaket har fått en annen utforming og materialbruk enn det som ble godkjent* og videresender denne informasjonen til biskopen som rett myndighet i saken (kursivert her).

Allerede 4. desember påla biskopen soknet «umiddelbart å stoppe videre arbeid med rampen», jf. e-post til daglig leder i menigheten. Dette pålegget ble senere trukket fordi arbeidene på det nærmeste var ferdigstilte.

Søknaden fra 2021 om godkjenning av utførte tiltak

Ved brev 12. april 2021 søkte *menighetsrådet* om etterskuddsvis godkjenning av det faktisk utførte tiltaket. Kirkerådets kirkebyggrådgiver hadde i e-post 22. januar 2021 til biskopen påpekt at den valgte løsningen

fremstår (...) som et skifte i arkitektonisk konsept: Først var det prosjektert en løsning, der nye elementer tilpasser og underordner seg det eksisterende i uttrykk og materialvalg. Nå fremstår rampeanlegget som et tilføyde, moderne element, og uttrykket spiller på kontrasten mellom gammelt og nytt.

Biskopen forela saken for Riksantikvaren, som i sin uttalelse 31. august 2021 blant annet skriver følgende:

Etter en prosess med flere runder med revisjoner og vekt på god detaljering ga Riksantikvaren sin tilslutning til rampe ved kirkens hovedinngang i november 2018. Oslo biskop fattet deretter vedtak i saken og henviste til Riksantikvarens vurderinger.

Den godkjente rampen ville bli stor på grunn av høydeforskjellen mellom bakkenivå og våpenhus, men det ble vurdert at ved kvalitet i utforming og tilpasset materialbruk (...) ville ikke [konstruksjonene] være et nytt element som endret kirkens karakter eller ville oppleves som fremmed. *Tiltaket skulle utføres i granitt og storgatestein med gjenbruk av trapp og eksisterende håndløpere. Dette ville visuelt knytte konstruksjonen opp mot kirkens fundament og broleggingen i Holtegata. Rampen ville fremstå som et lesbart tillegg til den opprinnelige kirken, utført på en måte som forholdt seg til kirkens eksteriør og miljøet rundt.*

(...)

Uranienborg kirke er både et viktig kulturminne og et bruksbygg. En ny rampe tilknyttet hovedinngangen på kirken er *et endringstiltak som har mye å si både for opplevelsen av kirken og miljøet på kirkebakken.*

Den nye rampen bryter vesentlig med det som ble godkjent i 2018. Granittheller, storgatestein og granittvanger ble valgt for å skape harmoni med eksisterende kirkebygg og kirketrapp. De omforente materialvalgene har i sin helhet blitt erstattet med betong. Søker peker på at betong er mer brukervennlig og sikrere med tanke på drift på grunn av innstøpte varmfølere. Riksantikvaren har imidlertid god erfaring med bruk av storgatestein i andre prosjekter, blant annet ved Dronning Sonjas kunststall. Dette er et prosjekt som Uranienborg kirke er godt kjent med og selv refererte til.

Trappens *form* avviker også fra tidligere godkjenningsvedtak med de nye og kraftige, vertikale elementene som utgjør trappevanger (pyloner) og meglere på hver side av inngangen. Disse fremstår som dominerende. Utforming og størrelse begrunnes som nødvendig for å gi tilstrekkelig stabilitet, samt for å kunne integrere lys og håndløpere. Godkjenningen innebar imidlertid gjenbruk av Oslolampene og enighet om at dette ville gi tilstrekkelig belysning.

Forvaltningssystemene skal sikre at alle interesser i en sak blir hørt, og også muliggjøre klage dersom en berørt i saken er uenig i det vedtak som er fattet. *De ansvarlige for prosjektet ved Uranienborg kirke har valgt å se bort fra vedtaket fattet av Oslo biskop i medhold av kirkeloven og råd fra antikvariske myndigheter. De har handlet i strid med tidligere godkjente vedtak som bygget på en enighet mellom menighet, lokale og statlige myndigheter og biskop.* Dette mener vi er kritikkverdig. Handlingen har vekket oppmerksomhet lokalt, og Riksantikvaren har mottatt mange henvendelser om saken. *Vi vurderer at trapp og rampe ved hovedinngangen, slik det nå er bygget, svekker opplevelsen av kirken betydelig.* Tiltaket er ikke gjennomført i tråd med Riksantikvarens råd i saken eller vedtaket fattet av Oslo biskop i medhold av kirkeloven.

Vårt råd til Oslo biskop er at *tiltaket rettes* (kursivert her).

Det siste innebar en anbefaling om tilbakeføring som kunne muliggjøre en realisering av *den godkjente* løsningen fra 2018.

I sitt vedtak 29. oktober 2021 avslo biskopen å godkjenne søknaden. Biskopen skriver at hun «imøteser en ny søknad i tråd med den godkjente planen fra 2018». I begrunnelsen heter det blant annet:

Etter Kirkeloven som gjaldt fram til 31.12.20, og etter Kirkeordningen fra 1.1.21, skal biskop godkjenne all ombygging av kirkebygg. *Også om en ønsker en vesentlig endring av godkjent tiltak, må det søkes om dette.* Behovet for biskopens godkjenning var Uranienborg menighet godt kjent med. Det er derfor sterkt kritikkverdig at menigheten velger å bygge en ganske annerledes rampe enn den som er godkjent.

En listeført kirke har et særskilt vern som kulturminne. Dette legger føringer for hvordan endringer av bygget skal utformes, samtidig som en skal ivareta den praktiske nytte ved endringen. Riksantikvaren gir biskopen råd om hvordan disse forholdene kan samvirke ved ombygging. *Endring av materiale fra granitt og gatestein til betong bryter med den rådgivning som er gitt, og kulturminneverdiene er gitt for liten oppmerksomhet i denne endringen.*

I tillegg er *også utformingen noe endret*: det er satt opp «meglere» ved inngangen til kirken – disse forsterker på en uheldig måte rampens brudd med kirkebygget. Videre er «pylonene» ved trappen laget høyere og dermed mer dominerende, enn planlagt. *Samlet gir dette et inntrykk av egenmarkering istedenfor tilpasning til bygget.*

Menighetsrådet argumenterer for nødvendigheten av endringene med at det er mer miljøvennlig og en rimeligere løsning. Å bidra til det grønne skiftet har biskopen stor sans for, men det kan ikke brukes som argument for å endre et tiltak utover rammene for godkjenning, slik det gjøres i søknaden. Heller ikke behovet for å begrense kostnadene gir en slik mulighet til å fravike det som er godkjent.

Det argumenteres med at betong gir en mer rullestolvennlig overflate i gangbanen og rimeligere drift av varmekabler. Dette er utvilsomt riktig, selv om storgatestein er en fullt forsvarlig løsning, og ble opprinnelig valgt for bedre å harmonere med gatemiljøet.

Det argumenteres for at meglere og pylon i betong muliggjør innstøpte lyskilder, og at meglere avslutter rekkverket og skjuler sårene etter fjerning av trappa. Vår vurdering er at disse forholdene kunne vært ivaretatt bedre med andre løsninger tilpasset den godkjente planen (kursivert her).

Menighetsrådet påklaget biskopens vedtak, men trakk senere klagen.

III Søknaden fra 2023 – Riksantikvarens anbefaling – uttalelse fra Kirkerådets kirkebyggrådgiver – biskopens vedtak

Fellesrådets søknad

Klagesaken gjelder som nevnt biskopens vedtak fra september 2023, der biskopen godkjente søknaden fra kirkelig fellesråd i Oslo datert 20. juni 2023. Fellesrådets søknad med illustrerende fotografier er vedlagt saksorienteringen. På dette tidspunktet hadde fellesrådet overtatt oppfølgingen av saken.

Søknaden om «endringer i utvending trapp- og rampeløsning» gjaldt innholdsmessig egentlig *utbedringer* av allerede utførte arbeider, jf. pkt. I om dette. Fellesrådet skriver blant annet:

Slik den er bygget, avviker [trapp- og rampeløsningen] i for stor grad fra løsningen som tidligere er anbefalt av Riksantikvaren og godkjent av biskopen. *Å rive rampen og bygge den opp på nytt*, slik den opprinnelig ble omsøkt, vil bli en for stor økonomisk belastning for menigheten. KfiO har derfor vært opptatt av å komme fram til en «minnelig løsning» som kan realiseres *innenfor en økonomisk akseptabel ramme* og samtidig aksepteres av Riksantikvar og godkjennes av biskop med hensyn til universell brukervennlighet, kirkens bevaringsverdi og arkitektur (kursivert her).

Etter å ha vist til deler av innholdet i Riksantikvarens ønsker om endringer av de utførte arbeidene, søkes det om biskopens godkjenning av disse med følgende *utbedrings- og rettetiltak*:

1. Fjerne de 2 betongblokkene i trappen og erstatte disse med 2 lavere granittblokker. Gjenbruke rekkverk og sette opp 2 jernstolper på hver side, mot innvendig langside av hver granittblokk.
2. Fjerne de 2 mindre betongblokkene inntil kirkeveggen, ved å skjære blokkene 5 cm under dagens terreng, samt videreføre eksisterende rekkverk med tilleggssøyle/stolpe.
3. Utbedre skader og sprekker i eksisterende trappetrinn og spekke fuger i hele trappen.
4. Fulle hull under eksisterende trappetrinn med innfarget betong i fargenyanse som eksisterende granitt.

På ett av de fotografiene som fulgte med søknaden, heter det om tiltak nr. 3: «Fulle hull: lik eksisterende granitt». Biskopen har lagt til grunn at søknaden gjaldt *innfarget betong*, jf. ovenfor i selve brevet fra fellesrådet. Riksantikvaren har her forholdt seg til påtegningen på fotografiet.

Riksantikvarens anbefaling til Oslo biskop

I sin anbefaling 17. august 2023 uttaler Riksantikvaren:

Vi viser til *søknad om utbedring* av elementer tilknyttet trapp- og rampeløsningen ved Uranienborg kirkes hovedinngang, mottatt 20.06.2023. Endringsforslaget kommer på bakgrunn av arbeidet [med en ny søknad] som er gjort etter Oslo biskops vedtak av 29.10.2021 om avvik fra godkjent tiltak. Det har vært avholdt møter og befaringer med kirkelig fellesråd, Oslo biskop, Riksantikvaren, menighet og arkitekt. På bakgrunn av diskusjonene har kirkelig fellesråd fått utarbeidet den aktuelle søknaden (kursivert her).

Riksantikvaren gjengir søknaden slik:

De omsøkte endringene kan fordeles på tre hovedområder:

1. De høye pylonene/meglerne i betong på hver side av trappen fjernes, og erstattes med betydelig mindre blokker i granitt tilsvarende eksisterende stein i trapp og grunnmur. Håndløper på hver side gjenbrukes ved at de festes med jernstolper ned i trappetrinn.
2. Meglerne/betongblokkene på hver side av inngangen fjernes i sin helhet og rekkverket fra rampen forlenges med knekk inn mot inngangen på begge sider.
3. Hull under 2. trinn nedenfra på hver side av trappen fylles med *granittblokk lik eksisterende*.

I tillegg skal småskader i granitten utbedres og alle fuger gjennomgås og spekkes (kursivert her).

Om den nærmere vurderingen av søknaden heter det:

Riksantikvarens grunnholdning er at rampen som ble oppført i 2020 *avviker fra det godkjente tiltaket i så stor grad at endringer av enkeltelementer og*

mindre tilførelser ikke vil kunne føre til et fullgodt resultat verdig den verdifulle kirken. Men da kirken ikke er fredet har vi ingen sanksjonsmuligheter, og en midlertidig fredning etter utført tiltak vil ikke ha en retroaktiv virkning. Heller ikke biskopen har sanksjonsmuligheter, hverken gjennom tidligere kirkelov eller nåværende kirkeordning. Det er verdt å merke seg de alvorlige konsekvensene dette kan få for kulturminner av nasjonal verdi, som de listeførte kirkene representerer, og saken illustrerer godt svakheter tilknyttet ordningen med listeføring av kirker.

Når det gjelder de konkrete tiltakene vurderer vi at de samlet sett vil legge til rette for en forbedret opplevelse av rampe og trapp. *Det at rampen er konstruert i betong som kontrasterer med kirken blir ekstra tydelig i de vertikale elementene, og da spesielt "meglernes" ved inngangen og "pylonene" på hver side av trappen.* Det er derfor positivt at meglernes fjernes i sin helhet, og pylonene i betong byttes ut med lavere blokker i granitt, et arkitektonisk grep mye brukt i blant annet trapper ved nygotiske bygg. Det er positivt at hullene under 2. trinn nå blir gjenfylt med granitt.

Granittblokkene ved trappen må ha lik utførelse som steinen i trapp og grunnmur, og arbeidet i sin helhet må utføres av kyndige fagfolk.

Selv om de omsøkte endringene er positive tiltak for å dempe det voldsomme inntrykket av rampen, *anbefaler vi at det i tillegg settes vilkår om et trinn 2 i utbedringen* innen et visst antall år som innebærer to hovedgrep:

- Topprepos på rampen og øverste trinn i trappen, som skulle vært utført i granitt, pigges dypt nok til at granitt av god kvalitet kan legges på dette arealet. Vi er innforstått med at dette kan føre til et behov for justering av varmekabler under betongdekket.
- De vertikale flatene på rampene og sokkelen foran på hver side påføres granitt i hele skiver av god tykkelse, både for å gi et inntrykk av at rampen er bygget i granitt, og fordi plasstøpt betong er vanskelig å vedlikeholde og erfaringsmessig blir skjoldete og nedsmusset i løpet av noen år. "Vangene" på rampeløpene bør stikke noen cm høyere enn gangbanen som opprinnelig tegnet inn, for å forhindre at

rullestolbrukere, barnevogner eller annet ruller utfor kanten (kursivert her).

Kirkerådets kirkebyggrådgivers uttalelse til biskopen

Kirkerådets kirkebyggrådgiver ble forelagt Riksantikvarens anbefaling og biskopens foreløpige vurdering, der Riksantikvarens anbefaling om et «trinn 2» ikke var tatt hensyn til. I e-post 4. september 2023 til biskopen uttaler Kirkerådets kirkebyggrådgiver blant annet at han

har liten tro på at «trinn to» vil bli realisert om den ikke forankres som vilkår i biskopens vedtak. Når man velger å gjøre inngripende endringer nå, bør man sikte mot en løsning som kan stå over lang tid og ikke stoppe halvveis. *Jeg anbefaler biskopen å legge sterkere vekt på RAs faglige innspill.* Med utgangspunkt i resonnementet over kan det være en løsning å sette som vilkår at minst ett av de to forslag fra RA skal utføres, i tillegg til tiltakene som er omsøkt av KfiO (kursivert her).

Kirkebyggrådgiveren skriver også at han var enig med Riksantikvaren «i «... at endringer av enkeltelementer og mindre tilførelser ikke vil kunne føre til et fullgodt resultat ...». Løsningen vil uansett være kompromisspreget i mer eller mindre grad.»

Videre skriver han:

- Jeg mener at den skulpturale inngangsløsningen slik den står, i sterk kontrast til den nygotiske kirken, er et gyldig og i seg selv logisk arkitektonisk svar på oppgaven. Den kunne vært diskutert som et seriøst alternativ, hvis den hadde vært fremlagt i den første søknadsrunden.
- I den opprinnelig godkjente løsningen presenteres det nye rampeanlegget som et tillegg til kirkens granittkledde sokkel. Det er søkt tilpasning, ikke kontrast. Om man skal *endre i retning av den opprinnelig godkjente løsningen, men uten å rive og bygge nytt*, må det[te] være målet: at *rampen underordner seg den nygotiske teglarkitekturen og blir en del av sokkelen som kirken hviler på.*

- De foreslåtte tiltak i søknaden tar helt klart brodden på betongskulpturen. *Spørsmålet er om de er omfattende nok til å vende helhetsopplevelsen fra kontrast til tilpasning eller om løsningen vil oppleves som et halvveis gjennomført kompromiss. Jeg forstår RAs innspill i denne konteksten.*

- Jeg mener at de to innspill som RA kommer med kan vurderes og eventuelt utføres hver for seg.

- o Å legge granitt på reposit vil skape en gjennomgående «løper» av stein som starter i inngangstrappen og leder inn til kirken. Det vil være et sterkt og inviterende grep som betoner inngangspartiet. Rampene på sidene kan da oppfattes som underordnet hovedtrappen og kan beholdes i betong, gjerne med noe beplantning som mykner opp inntrykket.

- o Å kle rampenes sidevanger og plantekassene med granitt vil betone fasaden sett forfra. De steinkledde vangene vil sammen med trappen danne et sjikt som legger seg parallelt med kirkens eksisterende sokkel. Sonen imellom, selve gangbanene i rampene og reposit foran inngangen, kunne da bli forstått som et moderne mellomsjikt som man krysser på vei inn til kirken. At steinkledningen danner en sikkerhetskant langs rampene vil være en vesentlig funksjonell forbedring.

- o Begge tiltak kan selvfølgelig kombineres som [Riksantikvaren] foreslår, men jeg ser en viss fare for at man da vil oppleve betongoverflaten i rampene som «leftover», et uttrykk for et uheldig kompromiss.

- o Uansett løsning er det veldig viktig, som RA understreker, at det brukes kraftige granittplater både til en vertikal kledning og som heller. Man må ikke falle for fristelsen å legge flis! Det vil ikke være en holdbar løsning (kursivert her).

Oslo biskops vedtak

I sitt vedtak 14. september 2023 godkjente som nevnt Oslo biskop fellesrådets søknad fra juni samme år. Vedtaket er vedlagt saksorienteringen. Etter å ha redegjort for sakens historikk og gjengitt fellesrådets forslag til endringer på de utførte arbeidene, skriver biskopen:

Tiltakene vurderes som gode. Granittblokker i samme fargenyanse som trappen, vil fremheve trappen og gi et godt helhetsinntrykk. Lavere høyde gir en mykere inngang som er mindre dominerende. Blokkene ved kirkeveggen var ikke med i søknaden fra 2018. Å fjerne disse gir en smidigere overgang mellom rampe og bygg. Disse to tiltakene gjør rampen bedre tilpasset kirkebygget, uten å redusere funksjonaliteten til rampe og trapp. Når hull og skader i den gamle trappen fylles og spekkes, vil trappen også bli finere på nært hold. Løsningen for rekkverk og håndløper er praktiske og pent tilpasset.

Biskopen gjenga Riksantikvarens forslag til ytterligere endringer – som et «trinn 2» i utbedringsprosessen – og skriver:

Oslo biskop har vurdert forslaget fra Riksantikvaren om et trinn 2. Etter en samlet vurdering av sakens forløp og situasjonen i dag, vil biskop ikke pålegge ytterligere tiltak. Menighetsråd og fellesråd bør dog ha oppmerksomhet på sikkerheten for rullestolbrukere og barnevogner, og eventuelt søke om tiltak i denne sammenheng.

IV Riksantikvarens klage med begrunnelse – biskopens opprettholdelse av sitt vedtak

Innen klagefristens utløp påklaget Riksantikvaren Oslo biskops vedtak ved foreløpig klage datert 4. oktober 2023. Klagen ble nærmere begrunnet ved brev 26. oktober 2023, som er vedlagt saksorienteringen her.

Kirkerådet viser til klagen, som også inneholder en redegjørelse for sakens forhistorie – herunder den dialogen som har vært med fellesrådet etter at dette overtok prosjektet fra menighetsrådet. I begrunnelsen for klagen skriver Riksantikvaren:

Vi ser det som positivt at fellesrådet har foreslått gode tilpasninger av det ferdige tiltaket for å *dempe inntrykket av rampen som en ren betongkonstruksjon*. Det er flere grunner til at vi ønsker dette. Den viktigste er argumentasjonen som har ligget til grunn siden arbeidet med trinnfri adgang gjennom hovedinngangen mot vest ble påbegynt; *at rampen skal bygges i materialer tilpasset kirken og området rundt*. Erstatning av pylonene med mindre blokker i granitt, og fjerning av meglene på hver side av inngangen vil gjøre at den originale trappen som har blitt gjenbrukt ikke vil oppleves like løsrevet og malplassert som den gjør i dag. De høye pylonene og meglene i betong har også fremstått svært dominerende i opplevelsen av inngangspartiet. Riksantikvaren anbefalte derfor biskopen å godkjenne søknaden fra fellesrådet datert 20.06.2023. *I tillegg anbefalte Riksantikvaren at biskopen la inn krav om et trinn 2 i utbedringene etter et begrenset antall år biskopen selv kunne bestemme*. Vårt anbefalte trinn 2 dreier seg om to elementer:

- Topprepos på rampen og øverste trinn i trappen, som skulle vært utført i granitt, pigges dypt nok til at granitt av god kvalitet og tykkelse kan legges på dette arealet. Vi er innforstått med at dette kan føre til et behov for justering av varmekabler under betongdekket.
- De vertikale flatene på rampene og soklene foran på hver side påføres granitt i hele skiver av god tykkelse. "Vangene" på rampeløpene bør stikke noen cm høyere enn gangbanen som opprinnelig var tegnet inn, for å forhindre at rullestolbrukere, barnevogner eller andre kan falle utfor kanten.

Det er tre grunner til at vi mener *dette er nødvendig for at den bygde rampen kan fremstå akseptabel*:

- ✓ De vertikale flatene i betong er svært fremtredende.
- ✓ Betong er ikke vedlikeholdsfritt, men tvert imot krevende å vedlikeholde. Flatene vil etter få år fremstå som skjoldet og begrodd og lite verdig det flotte kirkebygget.

✓ Det øverste trinnet i trappen og toppreos fremstår i sin utførelse i betong som lite verdig inngang og utgang til en kirke av nasjonal verdi, i tillegg til at denne utførelsen i liten grad henger sammen med materialbruken i kirken og trappen forøvrig.

I sin godkjenning av den siste søknaden fra KfiO valgte Oslo biskop å ikke inkludere Riksantikvarens anbefaling om et trinn 2. *På bakgrunn av våre konsekvente tilbakemeldinger og anbefalinger gjennom hele prosessen, som forklares ytterligere i dette brevet, påklager vi biskopens beslutning om å ikke inkludere trinn 2 som beskrevet i sin godkjenning* (kursivert her).

Biskopen fant ikke grunn til å omgjøre sitt vedtak med grunnlag i klagen og oversendte saken til Kirkerådet ved brev 4. mars 2024. Biskopen skriver følgende til Kirkerådet:

I klagen opprettholder Riksantikvaren sitt ønske om et trinn 2 i ombyggingen av rampen, slik de også foreslo i sin uttalelse av 17.8.23. Det gis i klagen en noe utvidet argumentasjon, som vi dog er kjent med i fra muntlig kontakt tidligere i saken.

Oslo biskop har vurdert klagen og finner ikke at det gis en tilstrekkelig begrunnelse til at biskopen vil omgjøre sitt vedtak av 14.9.23.

V Kirkerådets vurderinger av om klagen skal tas til følge

Rettslige utgangspunkter

Kirkerådet viser først til Riksantikvarens vurdering fra august 2023, inntatt i pkt. III ovenfor. Her påpekes et fravær av sanksjonsmuligheter knyttet til biskopens og da underforstått også klageinstansens vedtak, jf. at «[h]eller ikke biskopen har sanksjonsmuligheter, hverken gjennom tidligere kirkelov eller nåværende kirkeordning.» Som allerede påpekt i pkt. I, legger Kirkerådet til grunn at tiltak som er utført uten kirkelig godkjenning, der dette er nødvendig etter kirkebyggforskriften, er ulovlige. Slike tiltak kan derfor – i den grad det er fysisk mulig – kreves tilbakeført. Eventuelt kan slike tiltak kreves tilbakeført med henblikk på en endring i tråd med innholdet i en godkjenning som er gitt fra før.

Etter kirkebyggforskriften sammenholdt med kirkeordningen er det biskopen som er vedtaksmyndighet i saker om blant annet denne typen tiltak, tiltak ut over vanlig vedlikehold på en kirke. Riksantikavens rolle er å gi kulturminnefaglige råd til biskopen. Det følger av kirkerundskrivet fra desember 2020 at *formålet med forskriftens godkjenningsordninger* «er å gi Riksantikvaren anledning til å uttale seg om planlagte tiltak på de listeførte kirkene» (side 7). Også den innførte klageordningen følger av kirkebyggforskriften.

I Den norske kirke er det bred enighet om at kirkebyggenes verdi som del av kirkens og nasjonens kulturarv ikke skal forringes uten at det lar seg forsvare av tungtveiende hensyn. Kirkemøtesaken fra 2021 om den kirkelige kulturarvstrategien er et uttrykk for denne overordnede tilnærmingen. Også det nyetablerte *Kirkebevaringsprogrammet* inngår i denne tenkningen. Her har kirkelige instanser, herunder Kirkerådet, bidratt blant annet med å fremheve det ansvaret kirken selv har for å ta vare på kirkebyggene, da også deres kulturhistoriske verdier. Dette er et ansvar som påhviler både de lokale kirkebyggeierne og kirkens regionale og nasjonale organer. Det følger av kirkebyggforskriften at dette kirkelige ansvaret skal ivaretas i nær dialog med Riksantikvaren.

Kirkerådet kan prøve alle sider av saken, jf. forvaltningsloven § 34, som her er gitt anvendelse gjennom kirkeordningen § 23 sjette ledd sammenholdt med § 42 første ledd. I dette ligger en begrensning ved at Kirkerådet må holde seg til *den saken* Oslo biskop har truffet vedtak i. *Saken for biskopen* omhandlet endringer som innholdsmessig innebærer en søknad om godkjenning av *utbedringer* av de allerede utførte arbeidene med trapp- og rampeløsningen på denne kirken, se ovenfor i pkt. I om at de aktuelle *endringstiltakene* det søkes om, innholdsmessig består av utbedrings- eller rettetiltak.

Riksantikvaren har påklaget biskopens vedtak om *ikke* å innarbeide i sitt godkjenningsvedtak de tiltakene som Riksantikvaren anbefalte biskopen å stille som vilkår for en godkjenning. Dette var *ytterligere* endringstiltak i form av utbedringer av de utførte arbeidene.

Klagesaken Kirkerådet skal ta stilling til, omhandler altså det nærmere innholdet av eller vilkårene for en etterskuddsvis godkjenning av de allerede utførte arbeidene.

Spørsmålet Kirkerådet skal ta stilling til, er om Riksantikvaren skal gis helt eller delvis medhold i sin klage.

Når Kirkerådet har myndighet til å prøve *alle sider av saken*, omfatter det også biskopens skjønnsutøvelse. Kirkerådet kan dessuten prøve de faktiske sidene, saksbehandlingen og rettsanvendelsen i biskopens vedtak. Hva særlig gjelder rettsanvendelsen, viser Kirkerådet til at den bygger på kirkebyggforskriften.

Eventuelt kan Kirkerådet oppstille *andre vilkår* for godkjenning av tiltaket enn det Riksantikvaren har anmodet om i sin klage til Kirkerådet. Også dette er en følge av at Kirkerådet kan prøve alle sider av saken. Kirkerådets myndighet omfatter derfor også *andre deler* av biskopens vedtak enn dem som er pålagt.

I denne saken får det siste betydning for de nærmere bestemmelsene Kirkerådet stiller opp for *gjennomføringen* av endringstiltakene uttrykt i vedtakets pkt. II, se pkt. III og IV i forslaget. Her har Riksantikvaren i sin klage dels ikke angitt nærmere krav, dels konkret foreslått en to-trinnsløsning.

For ordens skyld skal Kirkerådet peke på at denne saken ikke dreier seg om en avveining mellom hensynet til universell utforming på den ene siden og hensynet til kulturminneverdier på den andre.

I vurderingen av klagesaken vil Kirkerådet ta utgangspunkt i *forarbeidene til kirkebyggforskriften*. I statsrådsforedraget til den kongelige resolusjonen der forskriften ble vedtatt, er det en viktig uttalelse om forholdet mellom det kirkelige godkjenningsorganet – altså biskopen – og Riksantikvaren. Det heter der at det må «gode grunner for å fravike anbefalinger som søker å ivareta de listeførte kirkene som kulturminner» (side 6).

Som nevnt har *formålet* med forskriftens godkjenningsordninger vært å etablere en ordning som muliggjør at Riksantikvaren kan uttale seg, nødvendigvis om kulturminnefaglige spørsmål knyttet til planlagte tiltak på en listeført kirke. I dette ligger samtidig en innebygget intensjon om at Riksantikvaren innenfor sitt fagområde skal *bistå og opplyse* det kirkelige godkjenningsorganet.

Det er på det rene at Riksantikvarens anbefalinger overfor biskopen i denne saken – slik de er gjentatt i klagen til Kirkerådet – er «anbefalinger som søker å ivareta» Uranienborg kirke som kulturminne.

Biskopens vedtak bygger på kirkebyggforskriften, slik at dette er en viktig tolkningsfaktor ved vurderingen av biskopens vedtak.

For å kunne vurdere om biskopens vedtak skal opprettholdes – eller om Riksantikvarens klage helt eller delvis skal gis medhold – bør eventuelle *gode grunner* til å fravike Riksantikvarens anbefalinger, komme tydelig frem. Det følger også av forvaltningsloven, først og fremst gjennom kravet i § 25 tredje ledd til begrunnelsens innhold. I lovkommentaren til forvaltningsloven på rettsdata.no skriver Jan Fridthjof Bernt om denne bestemmelsen at:

Det må antas etter forarbeidene og reglens formål at myndighetene i atskillig utstrekning plikter å begrunne også slik skjønnsmessig myndighetsutøving. Det må således generelt legges til grunn at det *ofte vil være nødvendig med en nærmere redegjørelse for hvorledes forvaltningsskjønnet er utøvd og hvilke faktiske forhold og vurderinger som det i særlig grad er bygget på* (Rettsdata, Norsk Lovkommentar note 711; kursivert her).

Kirkerådet legger til grunn at biskopens vedtak bygger på en skjønnsmessig vurdering av om søknaden skal godkjennes slik den forelå – eller om biskopen i tillegg skulle vektlegge Riksantikvarens anmodning om ytterligere tiltak på de utførte arbeidene. I prinsippet kunne også biskopen valgt igjen å avslå søknaden i sin helhet og slik opprettholdt sitt vedtak fra 2018. I lys av den dialogen som hadde vært med fellesrådet, var det imidlertid en lite aktuell løsning.

Den nærmere vurderingen av klagen

Kirkerådet kan ikke se at slike gode grunner til ikke også å vektlegge Riksantikvarens anbefalinger, er gitt i biskopens begrunnelse for sitt vedtak. Det heter bare at biskopen «har vurdert» Riksantikvarens forslag om ytterligere tiltak, og at hun *etter en samlet vurdering av sakens forløp og situasjonen i dag, ikke vil pålegge ytterligere tiltak.*

I søknaden fra fellesrådet vises det som nevnt ovenfor i generelle vendinger til «en økonomisk akseptabel ramme». Videre heter det: «Basert på innhentede priser fra entreprenører har Uranienborg menighetsråd vedtatt å kunne bekoste foreslåtte endringer innenfor en ramme på kr 350 000,- eks mva.» Kirkerådet viser igjen til at det er *fellesrådet* som forvalter soknenes kirker, og som har ansvaret for *økonomien* knyttet til kirkebyggene. Det gjelder også i den foreliggende saken – herunder knyttet til det økonomiske aspektet som følger av å påse at den endelige trapp- og rampeløsningen har den nødvendige kirkelige godkjenningen.

Det er mulig at biskopen i sin vurdering har lagt vekt på hensynet til fellesrådets økonomi, men det foreligger ingen nærmere *drøfting og avveining* av dette hensynet – basert på konkrete opplysninger hun eventuelt kunne ha vist til – opp mot de kulturminnefaglige vurderingene Riksantikvaren har gitt.

De ytterligere tiltakene Riksantikvarens klage omfatter, vil nødvendigvis innebære merkostnader sammenlignet med søknaden. Men heller ikke sakens øvrige dokumenter Kirkerådet er gitt tilgang til, gir Kirkerådet noe grunnlag for å legge avgjørende vekt på fellesrådets eller soknets økonomi. Et moment Kirkerådet legger vekt på – nettopp av hensyn til fellesrådets økonomi – er at kravet til gjennomføring av utbedringstiltakene kan settes noe frem i tid, jf. nærmere nedenfor.

Kirkerådet er for øvrig ut fra sakens dokumenter ikke kjent med om en utbedring i tråd med Riksantikvarens anbefaling i klagen, gjør at prosjektet vil bli dyrere enn om soknet hadde fulgt de rammene for tiltaket som biskopens vedtak fra 2018 satte.

Når det gjelder *de kulturminnefaglige vurderingene* knyttet til omfanget av endringstiltakene, viser Kirkerådet til Riksantikvarens redegjørelser slik de fremgår av klagen, sammenholdt med uttalelsene av henholdsvis 17. august 2023 og 31. august 2021. Også de to tidligere uttalelsene fra Riksantikvaren som det er vist til ovenfor, er relevante for å forstå klagesakens kulturminnefaglige sider.

Kirkerådet deler Riksantikvarens kulturminnefaglige vurderinger og begrunnelsene for disse. Kirkerådet skal særlig fremheve at et materialvalg i stein – her i form av en kledning på de vertikale betongflatene og nedsetting på repositet – vil gi et klarere *inntrykk av sammenheng*.

Disse tiltakene vil derfor *dempe* inntrykket av *kontrast* til kirkens grunnmur og trapp som betongrampene og soklene (kassene) foran disse gir. De vedlagte ni fotografiene som viser dagens løsning, er tatt av Kirkerådets kirkebyggrådgiver 26. januar 2021. Kirkerådet mener disse fotografiene viser hvor uheldig den valgte betongløsningen er. Dette endres *bare delvis* gjennom biskopens godkjenning av fellesrådets forslag i søknaden om å fjerne de fire store betongelementene som rager opp ved trappen og inngangspartiet.

Kirkerådet viser til beskrivelsen hos Kirkerådets kirkebyggrådgiver i e-post 22. januar 2021 til biskopen om at den utførte løsningen fremstår som *et skifte i arkitektonisk konsept*. Dette skiftet gikk *fra* en løsning der nye elementene tilpasser og underordner seg det eksisterende i uttrykk og materialvalg, *til* at rampeanlegget fremstår som et tilføyd, moderne element, med et uttrykk som spiller på kontrasten mellom gammelt og nytt. Dette var ikke intensjonen. Den var derimot at en løsning med granitt og brostein skulle bidra til *en helhetsopplevelse av tilpasning til kirken slik den var*.

Et eget hensyn er at betongen på disse vertikale flatene og på repositet erfaringsmessig vil fremstå som «skitten» og derfor skjemmende etter noe tid. Dette er et viktig argument for de to utbedringstiltakene Riksantikvaren anmoder om.

Kirkerådet deler Riksantikvarens vurdering om at det «øverste trinnet i trappen og topprepos fremstår i sin utførelse i betong som lite verdig inngang og utgang til en kirke av nasjonal verdi, i tillegg til at denne utførelsen i liten grad henger sammen med materialbruken i kirken og trappen for øvrig».

Riksantikvarens vurderinger er som vist ovenfor i hovedsak også støttet av Kirkerådets kirkebyggrådgiver i hans uttalelser til Oslo biskop i forkant av hennes vedtak. Kirkebyggrådgiveren skriver at han er enig med Riksantikvaren «i «... at endringer av enkeltelementer og mindre tilførelser ikke vil kunne føre til et fullgodt resultat ...». Løsningen vil uansett være kompromisspreget i mer eller mindre grad.»

Kirkerådet deler dette kompromissperspektivet – i lys av at biskopen underveis i prosessen synes å ha frafalt et krav om *full retting* av de arbeidene som avvek fra godkjenningen. Men slik saken nå foreligger til behandling, er det Kirkerådets klare

oppfatning at Riksantikvarens anbefalinger i langt *større grad* enn biskopens vedtak er egnet til å ivareta og beholde denne kirkens kulturminneverdier.

Kirkerådet tar etter dette Riksantikvarens klage til følge.

Ved den nærmere utformingen av vedtaket kommer dette til uttrykk i forslaget til vedtak pkt. II nr. 5 og 6. Mest for ordens skyld er det presisert i tiltak nr. 5 at *også opptrinnet* i øverste trappetrinn skal bestå av granitt av den samme typen som er brukt på reposet, og granitten skal monteres slik at inntrinnets dybde beholdes. Antakelig er dette i samsvar med Riksantikvarens eget forslag. Dette er en viktig presisering for å *unngå et visuelt brudd i overgangen mellom trapp og repos*, jf. Kirkerådets kirkebyggrådgivers beskrivelse av en «løper» av stein som starter i inngangstrappen og leder inn i kirken».

Tiltak nr. 4 foreslås endret sammenliknet med biskopens godkjenning av søknaden, slik at det i de to hullene ikke skal benyttes innfarget betong, men granittblokker. Dette er i tråd med beskrivelsen påskrevet ett av fotografiene som fulgte søknaden. I selve søknadsbrevet derimot, heter det at de to hullene skal fylles med «innfarget betong i fargenyanse som eksisterende granitt». Kirkerådets standpunkt samsvarer med Riksantikvarens *forståelse* av søknaden, se gjengivelsen hos Riksantikvaren i uttalelsen fra august i fjor. I *omtalen av søknaden* om utbedringer heter det «fylles med granittblokk lik eksisterende». Kirkerådet finner det klart at en løsning med innfarget betong lett vil skjemme helhetsinntrykket. Det er ikke mulig å få slik betong til å *se ut som* stein. En slik løsning er også sårbar for senere fargeendringer.

Ut over dette opprettholdes innholdet i biskopens vedtak i Kirkerådets nye vedtak i saken. Punktene 1 til 4 er undergitt en språklig bearbeiding basert dels på søknaden, dels på Riksantikvarens gjengivelse av den.

For å sikre at Kirkerådets vedtak gjennomføres etter sitt innhold er det i forslaget til vedtak pkt. III tatt inn bestemmelser om at Riksantikvaren involveres i gjennomføringen.

I forslaget til vedtak pkt. IV er det presisert at arbeidene skal gjennomføres samlet og ikke i to trinn, slik Riksantikvaren har foreslått i sin klage. Dette er gjort av hensyn til omgivelsene og menighetens bruk av kirken. Samtidig legger Kirkerådet til grunn at

dette vil være kostnadsbesparende sammenliknet med to utbedringsfaser. Det er foreslått en realistisk frist for oppstart av selve arbeidene, 1. april 2026.

Punkt III og IV i forslaget til vedtak er som nevnt innenfor den myndigheten Kirkerådet har som klageinstans.

Økonomiske og administrative konsekvenser

Saken har ikke slike virkninger for Kirkerådet – ut over de som eventuelt knytter seg til å følge opp Kirkerådets vedtak.